

Чоловічі сорочки Буковини здебільшого були тунікоподібного крою, їх шили з одного спільного полотнища і носили навипуск. Ці вироби рівнинної частини Буковини були довгими, до колін, із широкими рукавами, в гуцулів сорочка була коротшою, із зібраними рукавами і з обох боків мала "клиння".

Традиційною формою вирізу була кругла горловина із пазушним розрізом посередині. З кін. ХХ ст. крій змінюється – з'являється комір стійка або ж відкладний комір, довжина коротшає, з'являються рукави на "чохлах" або манжетах. Святкові сорочки вишивалися багатим орнаментом навколо пазушного розрізу, з країв рукавів та подолу. Поділ та рукави мережили – "циркували". Такі вироби з поліхромною вишивкою побутовали в гірській і передгірній зоні, монохромні – у долинній. Орнамент здебільшого геометричний та рослинний.

Поясним одягом чоловіків були вузькі полотняні штани білого кольору –

"поркениці", "портяниці", "гатки". Вони кроїлися з розрізом спереду і без нього. Склалися "портяниці" з холошень, клину та очкура. Низ холошень "обкалювали" чи мережили, святкові ж по бічних швах вишивали.

У холодну пору року чоловіки одягали суконні штани – "гачі" білого, сірого або червоного кольорів. По низу холошень та вздовж бокових швів гачі вишивали однотонними нитками. На Буковинській Гуцульщині їх називали "холошнями", "крашеницями".

Колекція буковинського костюму кін. ХІХ – поч. ХХ ст. у Державному музеї народної архітектури та побуту НАН України становить чотири локальні костюмні комплекси українського народного вбрання цього регіону. Вона є невичерпною скарбницею для вивчення народного одягу і має важливе практичне значення у галузі художнього моделювання побутового і сценічного одягу.

ЗБЕРЕЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ЕКСПОЗИЦІЇ ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ

Ганна Козій (м. Переяслав-Хмельницький)

На початку 60-х рр. ХХ ст. розпочався новий етап у музейному будівництві України зі створення музеїв під відкритим небом – найбільш ефективного способу популяризації і збереження етнографічної спадщини, найраціональнішої і найдієвішої форми комплексної демонстрації пам'яток народної архітектури, предметів побуту та вжитку, знарядь праці, творів народного мистецтва в природному середовищі.

Одним із перших скансенів в Україні став Переяслав-Хмельницький музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Досвід створення подібних музеїв у колишньому СРСР

був невеликий, методика побудови експозицій просто неба потребувала солідної науково-теоретичної бази. Творці нашого Музею йшли неторованими стежками. Вчена рада під керівництвом М. І. Сікорського обрала оптимальний варіант проекту майбутнього музею. У його основу було закладено історико-етнографічний принцип, апробований на той час небагатьма музеями.

Проаналізувавши результати археологічних досліджень, що проводилися у Переяслав-Хмельницькому в 40–50-х рр. ХХ ст., матеріали етнографічних експедицій у місті та районі в 50-х – на поч. 60-х рр. ХХ ст. та застосувавши досвід

будівництва музеїв під відкритим небом у СРСР та за кордоном, було вироблено структуру Музею, визначено його тип, принципи побудови експозиції, а також мету та завдання цього закладу.

За територіальною ознакою тип Музею – у регіональний, у ньому репрезентовано матеріальну і духовну культуру українців Середньої Наддніпрянщини другої пол. XIX – поч. XX ст. Принцип побудови експозиції – етнографічний.

Тож, за згаданими територіально-етнографічними принципами було відтворено наддніпрянське село вулично-безсистемного типу із центральною вулицею-трактом, майданом та кутками. Центральне місце в експозиції відведено двору (садибі) – відкритому, з вільною забудовою окремих споруд, що є характерним для Середньої Наддніпрянщини. Вдало використано природній ландшафт та відтворено народні традиції озеленення.

Майже кожна садиба – це комплекс будівель, які дають уявлення про особливості матеріальної і духовної культури українців Середньої Наддніпрянщини. Дотримуючись архітектурно-функціонального принципу, автори експозиції прагнули до цілісності й завершеності кожного господарства.

Беззаперечним успіхом об'єктивного відтворення матеріальних пам'яток була побудова першого експонату – двору середняка. Все зроблено з великою любов'ю та історичною достовірністю. Садиба обнесена тином з одностулковими воротами та перелазом. Ліворуч фасадом до півдня розміщена хата, навпроти "на очах" – надвірня комора, у глибині двору – клуня, праворуч біля воріт – повітка і саж із загоном для худоби. Озеленення – квіти, вишневий садок, груша-дичка біля порога – надає садибі природнього вигляду. Це враження досягається також відібраними пам'ятками народної архітектури та посилюється під час ознайомлення з інтер'єром хати.

Творці музею поряд з типовістю у центрі уваги зосередили красу, зручність та корисність споруд. І справді,

ряд пам'яток народної архітектури в Музеї відповідає заявленим критеріям. Це хата заможного селянина другої пол. XIX ст. (с. Єрківці Переяслав-Хмельницького р-ну), хата середняка 60-х рр. XIX ст. (с. Циблі Переяслав-Хмельницького р-ну) до реставрації після пожежі, хата чинбаря першої пол. XIX ст. (с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну), хата бондаря другої пол. XIX ст. (с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну), комора другої пол. XIX ст. (с. Комарівка Переяслав-Хмельницького р-ну), церква св. Георгія 1876 р. (с. Андруші Переяслав-Хмельницького р-ну), церква Івана Богослова 1606 р. (с. Острійки Білоцерківського р-ну), церква св. Параскеви другої пол. XIX ст. (с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну) і ряд інших споруд.

Проте є кілька пам'яток, у яких не дотриманий критерій типовості: хата заможного селянина поч. XX ст. (с. Гайшин Переяслав-Хмельницького р-ну), в якій порушені традиційні принципи планування житла; хата сільського попа кін. XIX ст. (с. Рудяків Бориспільського р-ну), що не зовсім відповідає структурі житла священика кін. XIX – поч. XX ст.

Девіз: "Щоб було красиво" проходив лейтмотивом при відтворенні інтер'єру хат поряд з історичною достовірністю і регіональною відповідністю пам'яток народної архітектури предметам побуту та вжитку.

Такими є інтер'єри хат середняка – заможного селянина 60–70-х рр. XIX ст., які несуть об'єктивну інформацію про ремесла і промисли Середньої Наддніпрянщини, а саме: оселі ткача, гончара, бондаря, гребінника.

Про стан народної освіти в українському селі другої пол. XIX – поч. XX ст. дають уявлення рідкісні оригінальні експонати із церковно-парафіяльної школи, що датуються поч. XX ст.: класна дошка, парти, шкільне приладдя тощо.

Крім садиб, у експозиції посіла своє місце типові пам'ятки громадського сектору: церкви, церковно-парафіяльна школа, сільська управа, корчма,

шинок.

Автори керувалися естетичними критеріями при відтворенні українського села як самобутнього композиційно-художнього образу, що базується на засадах синтезу природи і народної творчості в архітектурі дерев'яних споруд, у декоративно-вжитковому та інших видах народного мистецтва.

Прикро, що окремі пам'ятки громадського сектору розміщено не так, як передбачалося у плані забудови українського села. Так, церква св. Георгія 1768 р. (С. Андруші Переяслав-Хмельницького р-ну) встановлена на околиці села на рівнині, перспектива її огляду закрита гамазеєм. Корчма поч. XIX ст. (м. Переяслав-Хмельницький) розміщена в закутку села, хоч зазвичай ці споруди будувалися у центрі села. Причиною таких неточностей є факт виділення території для будівництва Музею у кілька етапів.

Методологічною основою побудови експозиції Музею став соціально-майновий критерій. Адже й сьогодні ніхто не заперечуватиме, що різні майнові статки впливали на вигляд садиби, на кількість і розміри господарських споруд, якість використаного будівельного матеріалу, кількість реманенту, на зовнішнє оформлення, доміанти самої хати, а також і на відповідне умеблювання, наявність у інтер'єрах предметів побуту та вжитку, їх якісні та кількісні характеристики. Такі тогочасні ідеологічні вимоги є необхідною умовою побудови соціально-тематичної садиби як історичного образу.

У Музеї відтворено подвір'я незможної верстви (бідняка, безземельника, бідної вдови). Як контраст, маємо дві садиби заможних господарів, мисливський будинок князя Горчакова, будинок поміщика поч. XIX ст. із с. Вороньків Бориспільського р-ну.

Середня ланка представлена дворами сільських ремісників, які в більшості випадків мали середній достаток.

Творцям експозиції вдалося досягти того, що кожна соціальна садиба дзеркально відображає виробничо-економічний рівень класових груп селянства

другої пол. XIX – поч. XX ст. та вдало передає соціальні контрасти.

Наш Музей належить до таких, що репрезентують досить великий часовий проміжок історії, тому й історично-хронологічний принцип побудови експозиції вимагає детальної уваги. Творці Музею обрали цікавий і, як виявилось згодом, правильний шлях: створення розділу найдавнішого часу, матеріали якого гармонійно доповнюють основну етнографічну експозицію Музею-села. Вона починалася реконструйованими пам'ятками археології, виявленими в розкопках на Переяславському Подніпров'ї, лише згодом збагатилася матеріалами особливо цікавих археологічних пошуків із території усієї України. Тут представлені окремі археологічні об'єкти, перевезені монолітом або ж реконструйовані. Експозиція у цілому дає уявлення про перебіг історичних та культурницьких процесів, відображає матеріальне та духовне життя тих племен та народів, які здавна жили на території Наддніпрянщини, а найголовніше, безпосередніх предків українців – ранніх слов'ян та русичів-українців. Створення розділу "Матеріальна і духовна культура найдавнішого часу" дає можливість простежити трансформацію житла та родинного вогнища, розвиток ремесел та промислів, еволюцію духовного життя, виникнення вірувань, звичаїв та обрядів.

Метою експозиції є демонстрація зміни народного житла та домашнього вогнища від періоду пізнього палеоліту до рубежу XIX-XX ст., що робить цілісним це згадане структурне утворення.

Для досягнення відчуття реальної дійсності була проведена велика робота зі створення художнього образу Музею-села. Досить проблемним був вибір місця, яке б відповідало умовам поселення людини з найдавніших часів.

Урочище Гора, де розміщений Музей, – високе плато над урочищами Дніпра і Трубежа. Тут знаходяться залишки курганів епохи бронзи, могильників та поселень черняхівської культури, давньоруського селища XVII–XVIII ст. Через цю територію проходила сухопутна час-

тина Дніпровського шляху ("у греки"), яка збереглася до наших часів і стала центральною вулицею Музею-села. Краєвиди із церквами в центрі, вітряками і тополями на околиці вже викликають асоціації з давнім українським селом. Велика увага приділялася створенню мікрокраєвидів окремих садиб, в основу яких лягли народні традиції озеленення.

При проектуванні намагалися урахувати особливості ландшафту урочища Гора, відсутність у ньому водоймищ зумовила появу двох штучних ставків, а навколо них – відповідних мікрокраєвидів.

Музей існує вже 40 років. Пам'ятки народної архітектури, знаряддя праці, господарські пристрої та механізми, предмети побуту, вироби народної творчості, що перебували певний час у рідному середовищі, перевезені й реставровані.

Надходить час повторних реставра-

ційних робіт. Виникає загроза для відповідності збереження пам'яток, що продемонстрували відновлювальні роботи останніх років, які проводилися силами музейних реставраторів. Із колективу вже пішли ті спеціалісти, які будували за народними будівельними традиціями хати, господарські споруди ще в 30-50-х роках ХХ ст., майстрували хатнє начиння, меблі, знаряддя праці. Проектна документація на ряд пам'яток народної архітектури ведеться на неналежному рівні, не вистачає кваліфікованих реставраторів, а також відсутні кошти в повному обсязі для оплати їхніх послуг та для придбання відповідних будівельних матеріалів. Все це викликає тривогу не лише за долю пам'яток народної архітектури, а й за всі досягнення матеріальної і духовної культури нашого народу, які зібрані, зберігаються у фондах та експонуються у Переяслав-Хмельницькому музеї народної архітектури та побу-

РОЛЬ МУЗЕІВ У РОЗВИТКУ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ АВТЕНТИЧНИХ ФОРМ ФОЛЬКЛОРУ Й НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Світлана Колесник (м. Кіровоград)

Сьогодні ми все більше звертаємось до свого минулого – історії, релігії, народного побуту, звичаїв, обрядів, вірувань – до уявлень наших предків про природу та буття. Фольклор та етнографія набувають великої популярності серед різних верств населення, до шкільних програм уведено предмет "Народознавство". Себто, цим аспектом української культури займаються вже на офіційному рівні. Хоча дехто вбачає у такому явищі щось атавістичне та прикладне, надає йому другорядного значення. Але ж, пізнаючи себе та свій рід, людина дізнається не лише про минуле й сучасне, а й простежує шлях у майбутнє.

"Народне мистецтво – глибинна крилиця, звідки ми черпаємо натхнення жити, любити, творити, силу переконання в ідеалах добра і миру. Народне мистецтво – душа народу, по ньому можна скласти уявлення про те, які ми є, які наші ідеали, уподобання. Народне мистецтво є, по суті, генофондом нашої духовності, нагромадженої протягом століть", – зазначене В. Прядкою.

Кіровоградщина – унікальний історичний центр багатопластової культури, у якій знайшли відображення ті бурхливі соціальні та етнокультурні процеси, що відбувалися тут у далекому минулому. На зазначеній території знайдено залишки трипільських посе-